

MATERIAŁ SZKOLENIOWY
do wykorzystania przez wykładowców
na potrzeby prowadzenia szkoleń dla rolników
z tematu

Zrównoważone gospodarowanie zasobami naturalnymi, takimi jak woda, gleba,
powietrze oraz klimat w kontekście wdrażania Interwencji PS WPR „Inwestycje
przyczyniające się do ochrony środowiska i klimatu”

BLOK KLIMAT

Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027
Interwencja 14.1 Doskonalenie zawodowe rolników
– moduł 1 Szkolenia podstawowe dla rolników

Opracowanie przygotowane przez Instytut Zootechniki Państwowego Instytut Badawczy

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Zmiana klimatu w ujęciu IPCC odnosi się do zmiany jego stanu, którą to można
zidentyfikować (np. testami statystycznymi) na podstawie średnich i / lub
zmienności właściwości klimatu i która utrzymuje się przez dłuższy okres czasu,
tj. dekady lub dłużej. W tym ujęciu odnosi się ona do **wszelkich zmian klimatu**
w czasie, spowodowanych zmiennością naturalną lub powstałą w wyniku
działalności człowieka.

Wg. Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu
(UNFCCC), zmiana klimatu odnosi się do zjawisk bezpośrednio lub pośrednio
przypisywanych **działalności człowieka**, które zmieniają skład globalnej
atmosfery i które są dodatkową zmiennością dla tej naturalnej, obserwowanej w
porównywalnych okresach czasu.

Porozumienie paryskie w ramach UNFCCC zostało przyjęte w grudniu 2015 r. w Paryżu na
21. sesji Konferencji Stron (COP21). Umowa, przyjęta została przez 196 państw,
sygnatariuszy UNFCCC i weszła w życie 4 listopada 2016 r. Głównym celem porozumienia
paryskiego jest „Utrzymanie wzrostu średniej temperatury powietrza na świecie znacznie
poniżej poziomu wyższego o 2° C w stosunku sprzed epoki przemysłowej oraz dążenie do
ograniczenia wzrostu tej temperatury do 1,5”. UNFCCC uznało, że znacznie zmniejszyłoby
to ryzyko i skutki zmiany klimatu. Ponadto umowa ma na celu wzmocnienie zdolności krajów
do radzenia sobie ze skutkami zmiany klimatu.

Pakiet energetyczno-klimatyczny wprowadził do prawodawstwa unijnego kompleksowe rozwiązania dotyczące redukcji emisji gazów cieplarnianych na terenie Unii Europejskiej, zarówno w EU ETS (Emissions Trading System), jak i w sektorach non-ETS (na poziomie kraju).

Pod pojęciem non-ETS (Effort Sharing Decision – ESD lub ESR) rozumie się tę część krajowych emisji gazów cieplarnianych, które nie są objęte systemem EU ETS, ale biorą udział w realizacji celów redukcyjnych. Do emisji non-ETS zalicza się następujące sektory:

- transport – 2022 r. przeniesiono do sektora ETS,
- rolnictwo,
- odpady,
- emisje przemysłowe poza ETS,
- sektor komunalno-bytowy z budynkami, małymi źródłami, gospodarstwami domowymi, usługami itp.

Do gazów cieplarnianych (GHG) zalicza się:

- parę wodną (H_2O)
- dwutlenek węgla (CO_2)
- metan (CH_4)
- freony (CFC)
- podtlenek azotu (N_2O)
- halon
- gazy przemysłowe (HFC, PFC, SF₆)
- ozon (O_3)

Aktualne wielkości współczynników GWP dla GHG bilansowanych w rolnictwie (wg. IPCC, 2021. Sixth Assessment Report. Chapter 7)

Nazwa	Wzór chemiczny	Czas życia w atmosferze (lata)	GWP w zależności od stosowanego okresu		
			20 lat	100 lat	500 lat
Dwutlenek węgla	CO_2	Zmienny	1	1	1
Tlenek diazotu	N_2O	109	273	273	130
Metan	CH_4	11,8	79,7	27	7,2

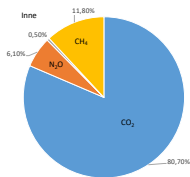

Udziały poszczególnych kategorii źródeł w całkowitej emisji krajowej GHG (bez kategorii 4) w 2020 r. (KOBIZE, 2022)

W przeliczeniu na CO₂e największy udział w emisji z rolnictwa ma emisja N₂O z gleb, wynosząca 44,7%. Druga w kolejności udziału jest fermentacja jeliłowa CH₄, z 40,3% emisji CO₂e. Na trzecim miejscu z udziałem 12% jest zagospodarowanie nawozów naturalnych (Poland's National Inventory Report 2019, Greenhouse Gas Inventory for 1988-2017, Warszawa, 2019)

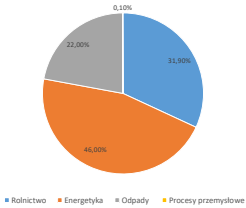

Krajowa emisja metanu w 2020 r. według kategorii źródeł (KOBIZE, 2022).

Aż **88,49%** rolniczej emisji metanu pochodzi z **fermentacji jelitowej**, a pozostałe 11,51% z przechowywania nawozów naturalnych.

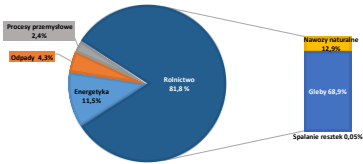

Krajowa emisja tlenu diazotu w 2020 r. według kategorii źródeł (KOBIZE, 2022)

Pod względem N_2O , **68,9%** tego gazu emitowane jest z **gleb rolniczych**, a **12,9%** z nawozów naturalnych i mineralnych.

W przeliczeniu na CO_2eq największa udział w emisji z rolnictwa ma emisja N_2O z gleb, wynosząca **44,7%**.

Druą w kolejności udziału jest fermentacja jelitowa CH_4 z **40,3%** emisji CO_2eq .

Na trzecim miejscu z udziałem **12%** emisji CO_2eq jest zagospodarowanie **nawozów naturalnych**.

(Poland's National Inventory Report 2022, Greenhouse Gas Inventory for 1988-2020, Warszawa, 2022)

Dlatego w uzyskaniu celów mitygacyjnych z rolnictwa, niezbędne są działania przede wszystkim w dwóch pierwszych obszarach emisji.

- W skład sektora LULUCF wchodzi:
  - Zalesianie
  - Wylesianie
  - Gospodarka leśna
  - Zarządzanie gruntami uprawnymi
  - Zarządzanie gruntami trawiastymi
  - Grunty podmokłe

Cele UE na 2020 r. nie obejmowały żadnych zobowiązań dotyczących sektora LULUCF. W celach na 2030 r. UE wprowadziła wymóg polegający na tym, by państwa członkowskie nie dopuściły do wzrostu emisji z tego sektora w stosunku do poziomu bazowego (określany mianem „zasady zerowego salda”). W przypadku gdy państwo członkowskie zaobserwuje wzrost emisji, wzrost taki powinien zostać w pełni skompensowany (poprzez równoważne usunięcie CO₂ z atmosfery w wyniku podjęcia działań w tym sektorze lub przez pomniejszenie o kwotę wzrostu krajowych rocznych limitów emisji przewidzianych w rozporządzeniu (UE) 2018/842 w sprawie wspólnego wysiłku redukcyjnego).

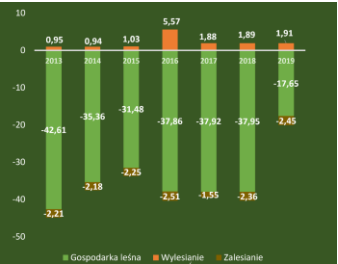

Saldo emisji CO₂ w obszarze LULUCF i gospodarce leśnej (mln t) (KOBIZE, 2021).

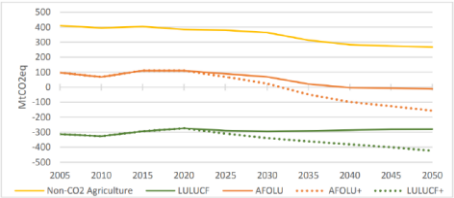

Emisje GHG w rolnictwie i LULUCF: stan obecny i prognoza

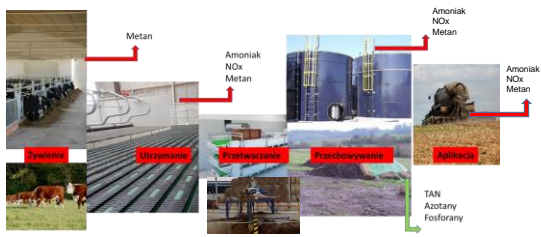

Źródła emisji w produkcji zwierzęcej

Pod pojęciem metod hodowlanych mieści się bardzo wiele aspektów związanych z genetyką i selekcją zwierząt, a nawet obrotem stada i jego remontem.

- selekcja na wielkość zwacza - poprawa strawności, szybsze przyrosty, skutkują mniejszą emisją z fermentacji jelitowej (1-2 %/szt./rok CO₂eq.) lub depozycji odchodów (1%/szt./rok CO₂eq.) – Krajowy program hodowlany w Irlandii,
- różnice **rasowe** w emisji jelitowej metanu u przeżuwaczy - **8-11%** redukcji emisji metanu,
- redukcja remontu stada –przejsicie z poziomu remontu 40% do 20%, powoduje 50% redukcji w postaci CO₂,
- seksowanie nasienia – 1-3% mitygacji CO₂, liczonego w całym obszarze tj. od fermentacji jelitowej, poprzez przechowywanie do aplikacji dogłębowej, przy 100% inseminacji stada, jako redukcja pogłowia;
- selekcja na poprawę zdrowotności - 1% mitygacji CO₂,
- poprawa wskaźnika wycieleń – 8% mitygacji CO₂,
- wydłużenie laktacji krow – 8% mitygacji CO₂ na każdy dodatkowy miesiąc powyżej 305 dni laktacji,
- skrócenie długości opasu/zwiększenie przyrostów – 1,5% mitygacji CO₂/szt. przy 30 % skróceniu długości opasu.

Jako działania mitygacyjne nie są uznawane te, które zmniejszają emisję na jednostkę produktu. Takie podejście ma znaczenie dla śladu węglowego (CFP).

Selekcja zwierząt monogastycznych na lepsze wykorzystanie paszy nie jest związana z redukcją emisji metanu lecz N₂O. Mniej wydalonego w odchodach azotu skutkuje mniejszym jego rozpraszaniem, także w formie gazowej. Potencjał redukcyjny GHG jest tu wyceniany na **1,0%** rocznie dla **świń** – 1,9 kg CO₂eq./szt./rok i **1,2%** – 0,07 kg CO₂eq./szt./rok dla drobiu.

Metody żywieniowe

Zalecany poziom koncentracji białka ogólnego w dawce pokarmowej dla różnych gatunków zwierząt gospodarskich i ich grup technologicznych

Gatunek	Grupa technologiczna	Faza produkcji	Dopuszczalny poziom białka ogólnego	
Bydło mięsne	Krowy dojne	Pierwsza faza laktacji	15-16	
		Pozostałe fazy laktacji	12-14	
		Prólaki	12-13	
Bydło mięsne	Cielęta	Produkcja cielęcy	17-19	
		Cielęta	Do 3 msc na dalszy opas	15-16
		Cielęta	3-6 msc na dalszy opas	13-14
		Cielęta, pozostałe bydło opasowe	Powyżej 6 msc na dalszy opas	11
				12
Świnie	Prosięta	Do 10 kg	19-21	
		11-25 kg	17-19	
		26-50 kg	15-17	
		51-110 kg	14-15	
		Powyżej 110 kg	13-14	
		Łachy	13-15	
		Karmięce	15-17	
Drobi	Kurczaki	Pasza typu Starter	20-22	
		Pasza typu Grower	19-21	
		Pasza typu Finisher	18-20	
		18-40 tygodni odchowu	15,5-16,5	
		Powyżej 40 tygodni odchowu	14,5-15,5	
		Do 4 tygodni odchowu	24-27	
		5-8 tygodni odchowu	22-24	
		9-12 tygodni odchowu	19-21	
Drobi	Indyki	13-16 tygodni odchowu	16-19	
		Powyżej 16 tygodni odchowu	19-14	

- wzrost udziału w dawce pokarmowej dla bydła pasz treściwych – redukcja 50% CH₄ CO_{2eq}/szt./rok,
- obniżenia koncentracji białka w paszy o 10–15% - redukcja emisji CH₄ o 3% i N₂O o 10%,

- żywienie wielofazowe obniża emisję N₂O o 1-5% - monogastriki, bydło mięsne.

Przykład żywienia wielofazowego tuczników

Wyszczególnienie Jednostka		Żywnienie 1 fazowe		Żywnienie 2 fazowe		Żywnienie 3 fazowe	
Dni tuczu	dni	119	49	70	49	28	42
ME	MJ/kg	13,01	12,95	13,05	12,96	12,98	13,03
BO	%	16,4	18,1	14,8	18,1	15,3	13,3

- suplementacja dawek pokarmowych **tuszciami roślinnymi** o wysokiej zawartości nienasyconych kwasów tłuszczowych - redukcja emisji o **20%** CO_{2eq}/szt./rok,
- paszowe dodatki kwasów organicznych, jak: fumarowego, akrylowego i benzooesowego, - podawanie 3-nitrooksypropanolu powoduje redukcję emisji metanu z 17,8 do 7,18 g/kg DMI. Nie zaobserwowano zmian w wydajności mleka ani składników mleka.
- przyspieszenie sezonu pastwiskowego o 20 dni powoduje redukcję emisji metanu o 10% /szt./rok,
- uzyskanie wyższej strawności włókna zawartego w runi, co jednak zwiększa emisję amoniaku o 10%,
- dodatek 3NOOP CH₄/szt./rok.

Wielkość mitygacji GHG dla metod poprawy warunków utrzymania zwierząt

Lp.	Rodzaj praktyki	Mitygacja gazu* (%)	
		CH ₄	N ₂ O
1.	Zamglawianie	0	0
2.	Wentylacja mechaniczna (temperatura)	-1 - -8	0
3.	Redukcja temperatury	-1/1°C	0
4.	Ściółowanie	-10 - 100	-50
5.	Częste usuwanie odchodów	0	3
6.	Przykrywanie zbiorników (plastik)	-3 - -45	-31 - -100
7.	Przykrywanie zbiorników (organiczne)	10	3
8.	Przykrywanie obornika	1,5	0
9.	Zakwaszanie gnojowicy	-99	5
10.	Dobrostan zwierząt (obsada – 20%)	-15	-15
11.	Zdrowie	-1 - -2 CO _{2e}	

System leśnopastwiskowy polega na współuprawie użytków zielonych i drzew bądź krzewów. Przyjmuje się obsadę 30–50 drzew/ha lub 60–100 m biejących linearnych zadrzewień lub żywopłotów, takimi gatunkami drzew, jak: dąb, sosna, topola, wiklina energetyczna itp. W tej praktyce mieszczą się również gatunki przeznaczone do sadów ekstensywnych (jabłoni, orzech, wiśnia, itd.). Oprócz plonu rolniczego uzyskuje się tutaj plon masy drzewnej lub owoców (sady). Potencjał redukcyjny GHG szacowany jest dość wysoko bo na 35%, tj. 0,6–7.4 t CO_{2eq}./ha/rok.

Uproszczona uprawa roli redukuje emisję GHG w przedziale 19-60%/ha.

Precyzyjne nawożenie redukuje emisję GHG od 10-20%/ha.

Zielone nawozy zwiększają plon o 6% redukując nawożenie o 14%.

Rolnictwo ekologiczne eliminuje całkowicie nawożenie azotowe mineralne (zero emisji N_2O z tych nawozów) oraz materiały paszowe GMO, wykorzystując przy tym wysoki udział pastwiskowania, konieczność wybiegów dla zwierząt, udział w żywieniu bobowatych. Potencjał redukcji GHG sięga tu **15–18% dla zwierząt monogastrycznych**, a dla przeżuwaczy nawet **40–50%**.

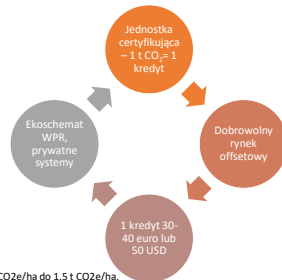

Rolnictwo węglowe – Carbon Farming

- rolnictwo konserwujące regeneratywne,
- nawadnianie terenów podmokłych/torfowisk,
- przyorowywanie resztek poźniowych,
- nawożenie naturalne,
- ekstensywne użytkowanie Tuz,
- zadrzewienia śródpolne,
- systemy rolnicze,
- międzyplony.

Potencjał sekwestracji węgla w glebie wahać się tu od 0,03 t CO₂e/ha do 1,5 t CO₂e/ha.

Fermentacja metanowa - biogazownie redukcja do **90% CH₄** i **30% N₂O** – obecnie liczona w bilansie tylko dla sektora ETS.

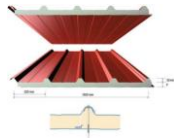

Energooszczędność – 10% zmniejszone zużycie energii - redukcja **10-20%** CO_{2eq}.
